

Mitja
Rotovnik

Scenarij je črn, da bolj črn ne more biti

Da, spoštovani urednik Ciril Zlobec, »15. januar nas postavlja v nov položaj«. Še več, postavlja nas ne le v nov, ampak v popolnoma nov položaj.

Prav v obdobju, za katerega sprašujete v svoji anketi, se je ta novi položaj kulture začel neusmiljeno razkrivati. Ni se razgalil v vseh svojih razsežnostih, se bo pa zagotovo že v bližnji prihodnosti. Tudi to je proces, ki je imel svoj začetek in bo imel

svoj konec. Kaj bo po tem, pa se, vsaj v obrisih, tudi da napovedati.

Znamenj, da se je družbeni položaj kulture in umetnosti začel spreminjati, je bilo več, od najbolj banalnih pa do zelo signifikantnih.

Petnajst let trajajoča kulturna akcija »Slovenščina v javnosti« je dokončno umrla tistega dne, ko je mestna ali občinska uprava nekomu dovolila postaviti ob ulicah velike panoje, ta pa je nanje obesil velike plakate, ki so v nemščini vabili Slovence na Graški sejem. Nikomur, prav nikomur ni bilo mar, da bi te plakate prepovedal in odstranil. Celo mladi so z grafiti raje še naprej uničevali mestno arhitekturo, kot pa da bi uporabili te sijajne ploskve, ki so kar klicale k protestu. Skrb za slovenščino se je dokončno preselila v profesorske kabinete in šolske razrede ter na mize lektorjev in urednikov založb in gledališč. V javnosti postaja slovenščina iz dneva v dan vse bolj trpinčena, ponižana in razžaljena.

Le tisti, ki smo znotraj kulture in umetnosti, ki torej delamo v založbah, gledališčih, glasbenih zavodih, muzejih in galerijah, vidimo, kako hladnokrvno je začela država potiskati kulturo in umetnost na trg. Precejšen del kulture bo za ceno padca vrednot in kriterijev sicer elegantno preživel, zato pa se črno piše umetnosti. Sredstva za umetnost so se namreč v letu 1991 glede na povprečje osemdesetih let drastično zmanjšala. Leto 1992 bo v tem smislu še hujše. In ne bo ga, ki bi ta proces lahko ustavil. Šibka gospodarska moč skozi sponzorstvo ali fundacije niti v sanjah ne bo sposobna pokriti državnega izpada. Pavperizirano prebivalstvo, tisto, ki je v preteklosti najbolj potrebovalo kulturo in umetnost, si ne bo več kot enkrat na mesec za vso družino moglo kupiti niti vstopnice niti umetniške knjige, če bo le-ta dražja od 5 DEM.

Hudo se piše kulturni politiki, ki je namesto sile, ki bi družbi odpirala nove horizonte in bi se trudila biti družbena, postala poligon za obračune med dvema, kvečjemu tremi strankami in redkim posameznikom v njih. Še tega si ne zasluži, da bi jo večina vrhov strank sploh opazila. Nič nimam proti temu, da aktualna kulturna politika skuša popraviti krivice, ki so bile umetnikom oz. umetnosti storjene v preteklosti. To delo je treba opraviti! Dvomim le o tistem početju, ki v pretekli kulturni politiki ni sposobno ločiti zrnja od plev, ki gradi le na diskontinuiteti in ki hoče biti ekskluzivno za ceno kakega drugega ideološkega predznaka. Še slabše zanjo bo, če ne uvidi, da njen plemeniti cilj popravljanja preteklih krivic začenja izkoriščati vrsta ustvarjalcev, ki mislijo, da je prišel njihov čas, ki so prepričani, da so umetniki, pa to niso bili ne prej ne sedaj. Prav tako, le da v neki drugi

barvni preobleki, je namreč že bilo. Šlo pa naj bi za to, da bi bilo drugače. Ali res?

Za ilustracijo odgovora na ključno vprašanje sem uporabil le tri primere, lahko pa bi jih še mnogo več. Seveda bo odgovor hipotetičen, ne glede na to, da je v zvezi z vlogo, položajem in perspektivami kulture in umetnosti vse več izkustvenih podatkov, ki bi dovoljevali tudi kakšno hrabreje postavljeno tezo.

Torej, po 15. januarju 1992 bo v zvezi s kulturo in umetnostjo definitivno drugače. Najhuje ji(ma) bo prihodnjih pet let. Potem se bo vse nekako uredilo in bo tako, kot je s kulturo in umetnostjo v drugih evropskih državah. Tu pa ji(ma) je iz leta v leto vse slabše.

Da ji bo najhuje prihodnjih pet let, potem pa gotovo še slabše, mi govori v bistvu zelo banalen podatek. Potem ko je šlo tam nekje v jeseni '91 našemu kulturnemu ministru dr. Andreju Capudru zelo slabo, bi mu njegov strankarski kolega Lojze Peterle, ki je na čelu vlade in ki, kot vem, dr. Andreja Capudra izjemno ceni, lahko izboljšal ali utrdil položaj z najbolj preprosto potezo: vsaj toliko denarja bi mu pustil, kot ga je kultura dobivala v osemdesetih letih. Tega ni naredil, še več, sprijazniti se je moral z dejstvom, da je masa državnega denarja za kulturo znotraj DP padla v letu 1991 na najnižjo možno točko, verjetno kar v dvajsetletnem povprečju. Prepričan sem, da to ni bilo po predsednikovem osebnem okusu, kot tudi, da bi prav on storil vse, da bi pomagal dr. Andreju Capudru kot ministru in s tem kulturi in umetnosti. Vendar tega ni mogel storiti, ker je takšna odločitev postala in bo tudi ostala zunaj predsednikove moči. Ko bo prej ali slej na njegovem mestu kak drugi predsednik, ne bo nič boljše, bo samo še slabše. Strukturalne spremembe so v slovenski družbi in politiki tako velike, da nekaterih trendov, ki so se začeli uveljavljati, ne more več ustaviti niti predsednik vlade, pa če bi to še tako hotel.

Ena teh sprememb je, da sta kultura in umetnost svojo večstoletno osvoboditveno funkcijo nekako opravili. To se je zgodilo 15. januarja 1992 s priznanjem Slovenije kot svobodne in suverene evropske države, dogajati pa se je začelo že mnogo prej, po plebiscitu leta 1990 in še zlasti po 26. juniju 1991. Politika kulture in umetnosti v bistvu več ne potrebuje. Postala ji je celo nadležna, ker po njenem mnenju preveč obremenjuje državni proračun in s tem povečuje inflacijo. Zato ji ne bo priznala niti kančka več, kot bo mislila, da ji v njenih antiinflacijskih naporih gre. Že sedaj tehnokratsko pragmatična pamet misli, da gre umetnosti in kulturi predobro, da preveč staneta, da naj ju plača, kdor ju želi, ne pa vsi, da naj gresta zato na trg in si tam iščeta preživetje, da sta organizacijsko in kadrovsko predimenzionirani, in še bi lahko našteval. Edino, kar je politika v tem trenutku umetnosti še pripravljena dodatno priznati, je, da ju bo tu pa tam, ob kakšni promotivni akciji državnosti še potrebovala kot nepogrešljivi okras vsakokratne akcije.

Kultura in umetnost – beri kulturniki oz. umetniki bomo sicer vsak zase in vsi skupaj še vedno mislili, kako smo narodu potrebni, in narod se bo še kako strinjal z nami. V tem smislu bomo delali in se borili naprej, čeprav bomo porabili vedno več energije za to, da bi kaj takega dokazovali, in za to, da bomo skupaj spravili še kakšen tolar več, kot nam ga bosta odmerila vlada in parlament.

Časi so se dokončno in nepreklicno spremenili. Kultura in umetnost bosta dobili v novi družbeni delitvi natančno odmerjeni prostor(ček). Njuna

sreča je v tem, da gre – v nasprotju s prejšnjimi časi – vendarle za prostor, ki jima bo omogočal avtonomno družbeno funkcioniranje. Njuna nesreča pa je v tem, da sta avtonomijo dobili v trenutku silovite ekonomske krize, ko bo za politiko pomembnejše vse drugo, razen kulture in umetnosti. V prihodnjih petih letih bo torej šlo predvsem za preživetje. To bodo izrazito nenormalna leta, ki jih bodo zaznamovali različni konflikti. Umetnost bo hotela preživeti tako, da se bo razvijala naprej. Politika bo ob vsaki kritični priložnosti našla na desetine »argumentov«, kako veliko je njeno razumevanje umetnosti. Svarila bo davkoplachevalce pred pogoltnostjo umetnikov, češ da hočejo zrušiti sijajno zastavljene cilje ekonomske ozdravitve. Izkoriščala bo posamezne nujne deviantne pojave, ki bodo spremljali umetniško produkcijo, in dokazovala svoj prav. Vse to se bo dogajalo tudi zato, ker bodo iz neposredne politike najbrž že ob naslednjih volitvah odšli umetniki, ker tudi njih ne bo več potrebovala v svojih vrstah. Najbolj nesramna pa bo politika v nadaljnjem potiskanju umetnosti na trg. Toda trga, s katerim bi se kultura in umetnost lahko kolikor toliko enakopravno soočili, vsaj še pet let ne bo. Bolj kot bo dopovedovala, da to ni trg, pač pa revščina, bolj bo politika triumfirala, saj bo lahko učinkovito dokazovala nasprotno: »Cene mesa in mleka in kruha in avtomobilov in zelenjave so evropske, če lahko oni, pa dajte še vi!«

In zakaj bo po petih hudih letih še slabše? V resnici ne bo, bo bolje! Slabše bo le z današnje perspektive. V petih letih bo zaradi ekonomskega primeža na drevesu umetnosti ovenelo precej vej. Tisto, kar bo na njem ostalo, pa bo lahko nekako živelo. Nujnih sprememb v vsakodnevnem življenju, delu in organizaciji kulture in umetnosti nikakor nočem zanižati. Povedati hočem le to – in tega politika v prihodnjih petih letih ne bo hotela razumeti – da je vsako spremembo, vsako tudi prepotrebno racionalizacijo, vsako drugačnost v kulturi in umetnosti smotno uresničiti le, če je politika vanjo pripravljena investirati vsaj še enkrat več, kot je dajala do sedaj. Vsako drugačno ravnanje, ki ni podprto z več denarja, je rezanje in hromljenje živega telesa kulture in umetnosti. V takih primerih bi bilo bolje, če ostane tako, kot je. Zgodilo se seveda ne bo ne eno ne drugo: prepotrebne spremembe ne bodo podprte s podvojenimi zneski – do sprememb pa bo prišlo, ker bo politika kulturi in umetnosti dajala manj denarja, kot ga ta v sedanji podobi potrebuje za vsakoletno funkcioniranje. Kultura in umetnost bosta čez pet let glede obsega, bogatosti in sploh prisotnosti v vsakodnevnem življenju ljudi siromašnejši, kot smo (bili) navajeni.

Tisto, kar me res skrbi in hkrati jezi, sta samo neverjetna nonšalanca in hitrost, s katero nova država daje vedeti kulturi in umetnosti, da ju v bistvu ne potrebuje več. Nikakor nisem eden tistih, ki mislijo, da bi v suvereni Sloveniji kultura in umetnost morali imeti poseben položaj in poseben tretma. Problem, in to velik, je v tem, da kultura in umetnost nista meh, ki bi se ga dalo po mili volji napihovati in prazniti brez posledic. Bližnjica, po kateri sedaj v odnosu do kulture in umetnosti z nenehnim zmanjševanjem njune gnotne osnove koraka država, je nenormalna, nenaravna, nelogična, kratka, je škodljiva. Slovenija bo kulturo in umetnost še zelo potrebovala. Ne več tudi kot politično opozicijo enoumju, pač pa kot tisto snov, ki nam bo – v združevalnih evropskih procesih, ob silnem navalu tujega kapitala, ki že nestrpno čaka na mejah, in ob turističnem navalu, ki se bo zgodil prej ali slej, še izredno potrebna, da nam bo dajala notranjo moč in da bomo živeli kot svoboden in polnokrven narod. Naj bo kdo še tako jezen, če napišem

to, kar je na tem mestu treba napisati: smo pač eden najmanjših evropskih narodov, ki bo lahko svojo veličino izžareval prav s splošno kulturnostjo naroda in z bogato umetnostjo. V tem smislu smo namreč, glede na parametre, ki jih je ob taki oceni treba upoštevati, (lahko) zelo močan evropski narod. Ne gre mi torej za nič drugega kot za to, da izrazim žalost nad scenarijem, ki se je v odnosu do kulture in umetnosti začel uresničevati. Krivi smo tudi sami kulturniki, saj smo neenotni do te mere, da ne zmoremo dovolj hitro formulirati niti nove kulturne politike. Čas pa nam ni naklonjen.

Nič ne bi imel celo proti takemu scenariju, če bi potekal v ekonomsko urejenih družbenih razmerah. V tem primeru bi bili izenačeni vsaj s kulturniki v zahodnih evropskih državah in bi tako kot oni zagotovo našli kolikor toliko obetavne razvojne rešitve. Nobena skrivnost namreč ni, da se kulturi in umetnosti na Zahodu piše slabo, saj gre za rapidno upadanje državnih oz. mestnih sredstev iz leta v leto. Toda tam imajo zdravo ekonomijo, ki umetnost vedno bolj potrebuje in jo je, povsod, kjer se srečajo interesi, pripravljena tudi podpirati. Ob finančnem primežu, ki ga izvaja naša oblast ob obubožani ekonomiji in vedno večjih potrebah za druge državne zadeve, pa sta kultura in umetnost preprosto potisnjeni v kot. Manevrski prostor, da bi sami kot avtonomna družbena sfera storili karkoli otipljivejšega, je izredno majhen, marsikje pa ga sploh ni. To pa je tisto, kar ni pošteno niti od vlade niti od parlamenta.

Enkrat na leto sklenem, da bom začel pisati dnevnik

Ivan
Sedej

V trenutkih razsvetljenja, največkrat pa ob zunanji pobudi, spoznamo, da je pisanje dnevnika dragocena dejavnost, ki bi ohranila spomin na marsikateri dogodek, ki ga sedaj nosimo zavitega v rahlo tenčico nostalgije, največkrat pa preinterpretiranega z novjšimi spoznanji in s sloji novih dejstev in novih spominov, ki se spet mešajo v prijazen cocktail s stari in novimi. Če skušam po nekaj mesecih rekon-

struirati dogajanja, ki so me pretresla v burnem obdobju med plebiscitom in osamosvojitvijo ter mednarodnim priznanjem, se mi zdi, da so mnogi strahovi in tudi prijazni, plemeniti občutki še vedno živi, skorajda otipljivi. Po drugi strani pa se mi zdi, da konkretni dogodki in odzivi nanje tonejo v meglico, v nostalgičen in malce zabrisan spomin. Prav zato vsakokrat znova podvomim o avtentičnosti najrazličnejših spominskih zapisov, ki so nastali kar nekaj desetletij po dogodkih. Vedno se mi bo zdelo sumljivo natančno naštevanje ljudi, ki jih je kdo srečal (recimo) 13. februarja 1943, besed, ki so jih izrekli, vseh drobnih dogodkov, ki so sledili, pa še večerje in